

Упродовж останніх десятиліть українська література збагатилася творами однієї з найпопулярніших письменниць сучасності Ірен Роздобудько, яка працює в різних жанрах: від авантюрного детективу, психологічного трилера до політичної сатири. Художні тексти її творів відзначаються не тільки цікавою проблематикою, помітною авторською позицією (“Я – це все в моїх книжках: і жінки, і діти, і собаки, і природа, і дерево, і місяць [4; 10]), виразними персонажами, але й майстерним використанням різноманітних мовних засобів, що потребують ґрунтовного вивчення. У пропонованій статті досліджено структурно-семантичні особливості онімних та апелятивних найменувань персонажів оповідань Ірен Роздобудько, що увійшли до збірки “Гра в пацьорки”.

Художній твір, як відомо, – надзвичайно складна й багатогранна система, кожний елемент якої виконує певну функцію [5; 1]. Важливим елементом цієї системи є парадигма власних назв – антропонімів, які разом з іншими мовними засобами реалізують авторську концепцію світобачення, сприяють створенню художнього образу. Функціонально власні назви – один із найважливіших компонентів літературного твору.

Ономастичний простір оповідань збірки Ірен Роздобудько “Гра в пацьорки” охоплює імена й прізвища основних персонажів, які слугують важливим засобом зображення й оцінки, елементом мовної картини світу письменниці. Онімні найменування персонажів оповідань виконують передусім номінативну функцію, напр.: *Спершу Людмила* зацікавила, а потім радісно затаракотіла, акцентуючи розпорошену увагу коханого на облуплених підвіконнях... [3; 81]; ...*Таміла* була щаслива, що зробила внесок в розвиток науки, і не мріяла про славу [3; 151]; *Стерильністю своєї квартири Марина* пишалася: тут можна було приймати пологи і нарізати овочі прямо на підлозі, не остерігаючись мікробів і заражень [3; 153]; *Ганна* їсть морозиво, воно майже тане в руках, тече між пальцями [3; 131]; *Потворка!* – прошепотіла *Олена* і в мить радісно вхопила його за руку... [3; 124]; – *Бачиш, як все просто вийшло!* – радіє *Галина*, скидаючи свою шубу на руки

матусі [3; 118]; **Жанна** катастрофічно запізнювалася на роботу, все валилося з рук [3; 85]; – **Іполит!!!** – сплескує руками **Надійка**, приймаючи торбу з подарунками... [3; 116]; З'ясувалося, що **Дмитро** (так звали електрика) працює в ЖЕКу за сумісництвом [3; 167]; ...**Олег** повернувся до мене з квітами і пляшкою шампанського... [3; 147]; **Вадим** дійсно почервонів, він намагався відкрити кришку на слоїку з помідорами... [3; 78] та ін.

Однак оніми слугують одним із основних стилістичних засобів, маркерів авторського стилю, адже ім'я в художньому тексті, на відміну від реального життя, викликає особливі емоції, набуває конотативного забарвлення, що максимально увиразнює його. Увиразнювальну функцію в оповіданнях Ірен Роздобудько виконують антропоніми, утворені за допомогою демінутивних суфіксів **-очк**, **-ічк**, **-ечк**, **-єчк**, **-к**, **-чик**, напр.: **Ніночка**, **Марічка**, **Лілочка**, **Раєчка**, **Оленка**, **Оксанка**, **Надійка**, **Євгенко**, **Миколка**, **Семенчик**, пор.: *А невдовзі з кабінету вискочила, затискаючи рота долонькою, червона від реготу медсестра **Ніночка**...* [3; 121]; ...**Марічка** була в захваті від його начитаності [3; 129]; *Коли після уроків **Лілочка** забігала до мене додому, ми годинами стояли перед великим люстром у передпокої* [3; 36]; *Секретарку **Раєчку** вражало те, що він медик...* [3; 129]; *До того ж, **Оленка** – пристрастний колекціонер антикварних книжок* [3; 122]; **Оксанка** прямо сказала: *хочу заміж за багатого...* [3; 45]; **Надійка** у спортивних штаних під керівництвом матусі прикрашає новорічну ялинку, по черзі впускаючи на підлогу то зайця, то гірлянду [3; 113]; Викликає підозру і те, що **Євгенко** здатен напитися до білої гарячки [3; 112]; *А потім я захворіла. Спостерігала крізь вікно, як **Миколка** бавиться з близнюками...* [3; 234]; **Семенчик** – *знахідка для тебе! Він тебе обожнює* [3; 127].

Характерною особливістю оповідань є вживання авторкою дво- й тричленної моделі найменувань осіб на взірць “ім'я + прізвище”, “ім'я + по батькові + прізвище”, утворених морфологічним способом. Структурними складниками прізвищ, утворених за згаданими моделями, є суфіксальні й префіксально-суфіксальні антропоніми, напр.: **Семен Плющик**, **Лілочка**

Приходько, Олена Березовська, Олена Веніамінівна Плющик, Алевтина Сергіївна Березовська, Раїса Миколаївна Онишко. Пор.: Семен Плющик – потворка [3; 119]; – Ох, дівки! – видихнула, солодко потягуючись, маленька і негарна, найкумедніша дівчинка в класі Лілочка Приходько [3; 36]; У цей день Олена Березовська отримала, по-перше, сонети Шекспіра 1956 року, по-друге, чоловіка для душі [3; 126]; Алевтина Сергіївна Березовська щодня підточувала цю фортецю... [3; 127], Отже, Олена Веніамінівна Плющик повернулася з обідньої перерви... [3; 130]; ...Раїса Миколаївна Онишко повідомила... [3; 130].

Автор використовує й іноземні імена *Майкл, Варгас*. Утворені десуфіксацією, вони виконують номінативну функцію, пор.: *Ще через кілька днів Майкл закохався у Мартусю по самісінькі вуха [3; 162]; Варгас мовчав, роздивляючись грубі, як шматки живої плоті мазки... [3; 24].*

Оригінальний і неповторний художній образ в оповіданнях письменниці створюють прізвиська, напр.: – *Телефонував твій Потворка!* [3; 130]; ...*Справжнє Стерво ніколи не відповість на образу мовчанням...* [3; 103]; *Тут Язиката Кука незадоволено нахмурилася і потерла свій синець на лобі...* [3; 206]; *Старшокласниці одразу ж прозвали мене... “Помідором”* [3; 222].

В оповіданнях Ірен Роздобудько використовує велику кількість іменників, що є найменуваннями осіб за професією, постійним або тимчасовим видом заняття. Потрібно зауважити, що іменники – назви осіб за професією становлять окрему, особливу порівняно з іншими лексико-семантичну групу, що входить до складу словотвірної категорії “суб’єкт дії”. Вона охоплює здебільшого похідні найменування. Основним засобом їхнього творення є суфікси, найпродуктивніші серед яких **-ач**, **-ник** та **-ар**. Рідше назви осіб за професією утворюються за допомогою суфіксів **-тель**, **-ець** та **-іст**, а решта словотворчих суфіксів, зокрема **-ій**, **-ак**, **-аль**, **-ер** та ін., слугують засобом утворення лише деяких іменників згаданої лексико-семантичної групи. У досліджуваній збірці оповідань Ірен Роздобудько трапляються

іменники-апелятиви, до складу яких уходять продуктивні й непродуктивні суфікси: **-ар**, **-ач**, **-ер**, **-ор**, **-ник**, **-к-**, **-ик** **-онер**, **-ов**, **-ант** та ін. *лікар, слюсар, викладач, режисер, продюсер, редактор, скульптор, куратор, кондуктор, колекціонер, міліціонер, художник, медик, електрик, сержант, міліціант.*

В оповіданні “Оселедець з гірчицею” використано апелятив із малопродуктивним у сучасній українській мові суфіксом **-тель**. Вважають, що цей формант має старослов'янське походження. З давніх-давен він уживався в основах іменників чоловічого роду та вказував на назви осіб за фахом або за видом діяльності, наприклад: *...Ася, вже стоячи біля дверей майстерні, нарешті наважилась витягти з теки картину і, соромлячись, тицьнула в руки колишньому **вчителю*** [3; 24].

Для номінацій, що позначають персонажів за видом діяльності, крім суфіксації, властиве основоскладання із суфіксацією, напр.: *екскурсовод, далеkobійник, кінорежисер* та ін. Пор.: *...екскурсовод зупиняє всіх багатозначним жестом...* [3; 175]; *У такому вигляді їй більше підходить мандрувати автостопом з яким-небудь розтриклятим **далеkobійником*** [3; 132]; *...а Миколка-метелик – **кінорежисер!** Ось так!* [3; 237].

Окрему групу в складі апелятивних номінацій складають найменування, які характеризують зовнішній вигляд персонажа. Словотворчі афікси у складі таких найменувань слугують засобом вираження конотативного забарвлення, яке простежуємо на рівні суфіксів власної експресивності **-к-**, **-иськ-**, **-ат-**, що вказують на зовнішні риси людини, порівняймо: *Семен Плющик – **потворка*** [3; 119]; *Все правильно: пацятко і в Африці **пацятко*** [3; 41]; ***Жаховисьько** тобто? – уточнюю я* [3; 44]; *І нарешті резюме молодшого брата, який повернувся з прогулянки: “Ну і **страховисьько!**”* [3; 65]; – ***Патлата** – не дивлячись на співрозмовницю, м'яко відбив атаку Плющик* [3; 123].

Увиразнюють особливості зовнішності персонажів також детермінативи, роль яких в оповіданнях Ірен Роздобудько виконують здебільшого прикметники, напр.: *фатальна красуня, кирпатий помідорчик*.

Внутрішні якості персонажів авторка передає за допомогою іменників-апелятивів, що мають виразне стилістичне забарвлення, пор.: *Мало яка жінка, поглянувши на нього, втримається від думки: “Бідося...!”* [3;119]; – *Кретин!* – одразу зреагувала Оленка... [3; 123]; *Галину, яскраву блондинку, що косить мужиків наліво-направо, те, що він “лопух”, яких можна дурити все життя...* [3; 129]; Суфікс **-к-** надає відтінку незначної іронії, наприклад: – *Та за тебе ж, дурнику!!!* [3; 128]; – *А наш вбогенький нарешті прилаштувався...* [3; 119].

Антропонімно-апелятивна номінація персонажів інколи репрезентована поєднанням оніма з прикметниковим детермінативом, який вказує на зовнішність, характер, поведінку, інтелект тощо, пор.: *Моя подруга Люся – красуня* [3; 144]; *Після Славка за Люсею упав Олег – розумний, інтелігентний...* [3 ; 146]; ... *дурнуватий Славко слухняно стрибнув до моєї кишені* [3; 146]; ...*романтичний і зворушливий у своїй недолугості Євгенко* [3; 113].

Отже, особливістю мовотворення в збірці оповідань Ірен Роздобудько “Гра в пацьорки” є активне використання непохідних і похідних онімів й апелятивів, що слугують найменуваннями персонажів. Вибір номінації іменованої особи залежить від її соціального становища, зовнішнього вигляду, внутрішніх якостей, інтелекту. Ці найменування дають змогу відтворити індивідуальні особливості авторського художнього мислення, виконують функцію розбудови лексичного складу мови.

Література:

1. Бойко В.М., Давиденко Л.Б. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір: Навчально-методичний посібник для студентів денної і заочної форм навчання філологічних факультетів вищих

- навчальних закладів. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. Миколи Гоголя, 2005. – 61 с.
2. Полюга Л.М. Словник українських морфем: понад 45 000. / Л.М. Полюга. – Вид. 3-є, допов. і випр. – К.: Довіра, 2009. – 554 с. – (Словники України).
 3. Роздобудько Ірен. Гра в пацьорки. Збірка оповідань. – К.: Нора-Друк, 2010. – 240 с.
 4. Роздобудько Ірен: “Навіть заміжні жінки мають належати тільки собі”. Розмовляла Анна Яценко // Неділя. – 2007. – 14-20 липня.
 5. Сколоздра О.Р. Онімна та апелятивна номінація особи в малій прозі Івана Франка: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / О.Р. Сколоздра. – Львів – 2009. – 18 с.

Джерело: Рецепція України в контексті сучасної мови та літератури [Текст]: зб. наукових праць. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2011. – С. 91-97.